

התאווה, קבריה בקרבה

עיון בפרשת קברות התאווה

שמואל חיון

הקדמה

מי אלה?

מה היה חטאם?

רש"י

רמב"ן

קברות התאווה

מאסתם את ה'

הקדמה

'קברות התאווה' הינה פרשיה מרתקת הפרוסה על פני פרק יא בספר במדבר, או ליתר דיוק, מתחילה היא מפסוק לג בפרק י, בו עם ישראל מתחיל בנסיעתו מהר סיני: "וַיִּסְעוּ מִהַר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים", או אולי אפילו קצת קודם, בהזמנת משה את יתרו חותנו שבפסוק כט. הפרשה מסתיימת עם עונשם של המתאווים וקריאת שם המקום 'קברות התאווה'.

הסדר בפרק זה חשוב עד מאד. בפרק יא מובאים סיפורים ונושאים מגוונים המלמדים אותנו רבות אודות סוגיות באמונה, הנהגה, ועוד. בהסתכלות ראשונה נראה שכל נושא עומד לעצמו, אולם לכשנתבונן, נוכל להבחין שהנושא המרכזי הוא קברות התאווה, ושאר הנושאים משניים לו ומשרתים אותו.

נוסיף ונאמר, שבכדי להבין את הפרק, יש לשים לב שלאורך כל הפרק ישנן שתי מערכות שמתקדמות אחת לצד השניה שלב אחרי שלב: מערכת א' - העם, מערכת ב' - משה:

תלונות: א - ט - תלונות העם.

י - טו - תלונות משה אל ה'.

תשובות: טז - יז - תשובת ה' למשה.

יח - כג - תשובת ה' לעם.

פתרונות: כד - ל - פתרון ה' למשה.

לא - לח - פתרון ה' לעם.

אנו נתמקד במאמרנו במערכת א', מערכת העם.

מי אלה?

בבואנו לדון בעם המנסה את ה' אלוקיו, חטאו וענשו, עלינו לברר מיהו בדיוק העם.

בעיון מחודש בפסוקים הראשונים (א-ד) נבחין בשלוש קבוצות, אשר גודלן ועצמת מחאתן גדלה בצורה הדרגתית:

וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאַנְנִים רַע בְּאַזְנֵי ה', וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אָפוֹ, וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקִצָּה הַמִּחֲנֶה.

וַיִּצְעַק הָעָם אֶל מֹשֶׁה, וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ.

וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא תִּבְעֵרָה, כִּי בְעֵרָה בָּם אֵשׁ ה'.

וְהָאִסְפָּסָף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תֹאדָה, וַיִּשְׁבוּ וַיִּכְבוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמְרוּ: מִי יֵאָכְלֵנוּ בְּשָׂר.

בסופו של פסוק א, מבאר הכתוב מיהו העם הנוכח בתחילת הפסוק: "וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקִצָּה הַמִּחֲנֶה" - במ, כלומר בעם הנוכח למעלה, והוא 'קצה המחנה'. הכתוב מכנה אותם: 'קצה המחנה', ומבאר רש"י (על פי אחת השיטות במדרש) שאלו הערב רב. ניתן לשים לב, שבהתחלה היתה המחאה מפה לאוזן, ולא כהפגנה, כפי שמשמע מהביטויים: "בְּאַזְנֵי ה'" ו"וַיִּשְׁמַע ה'", המורים על עצמת המחאה. כלפי תלונות אלו ה' מעניש נקודתית - "וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה'".

בראשית פסוק ד, מופיעה קבוצה חדשה, 'אספסוף', ושוב, על פי רש"י, מדובר בערב רב. אולם הפעם המחאה גדלה ומתעצמת - בתאווה ובבכי.

לבסוף, גם בני ישראל מצטרפים למחאה, וכעת כבר יש סיסמה לתנועת המחאה - ויאמרו: "מִי יֵאָכְלֵנוּ בְּשָׂר!".

יש בדברים אלו מעט סגוריה, אולם גם תלמוד לדורות - מנהיג צריך לשים לב ולפעמים גם לשים אצבע, ולשאול: מה מקורה של המחאה? התשובה יכולה ללמד רבות על מגמתה וכיוונה.

מה היה חטאם?

כעת, ניגע בתלונות העם. התלונות מובאות לאחר סיסמת המחאה שראינו בסוף פסוק ד: "מִי יֵאָכְלֵנוּ בְּשָׂר!". בפסוקים ה-ו האספסוף והעם קובלים:

וְכִרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם, אֶת הַקִּשְׁאִים וְאֶת הָאֲבֻטָּחִים וְאֶת הַחֲצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִיִּם. וְעַתָּה נִפְשָׁנוּ וַיִּבְשָׂה, אֵינָן כֹּל בְּלִתֵּי אֶל הַמֶּן עֵינֵינוּ.

האם יש אמת בטענותיהם? נחלקו המפרשים בדבר.

שיטת רש"י

בפסוק א מבאר רש"י:

אין "מִתְאַנְנִים" אלא לשון עלילה, מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום. וכן הוא אומר בשמשון: "כִּי תֵאָנֶה הוּא מִבְּקֶשׁ" (שופטים יד, ד).

בפסוקים הבאים ממשיך רש"י לבאר בעקביות שכל טענותיהם שקר וזכב - כך בתמיהתו כלפי דרישת ה'בשר', ולאחר מכן בדבריו בנוגע לטענתם שבמצרים הדגה היתה חנם². רש"י מסיים בביאור חטאם ומטרת עלילתם: "ומהו אומר 'חנם? חנם מן המצות" - היעד הסופי היה להתנער מעול מצוות, שחסרונן במצרים היה טוב לדעתם.

1 "מִי יֵאָכְלֵנוּ בְּשָׂר" וכי לא היה להם בשר? והלא כבר נאמר: 'וְגַם עָרַב רַב עִלָּה אֶתֶם וְצָאן וּבְקֶר' וגו' (שמות יב, לח)! ואם תאמר אכלום, והלא בכניסתם לארץ נאמר: 'וּמִקְנֶה רַב הָיָה לְבְנֵי רְאוּבֵן' וגו' (במדבר לב, א)! אלא שמבקשים עלילה¹.

2 "אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם" - אם תאמר שמצריים נותנים להם דגים חנם, והלא כבר נאמר: 'וְתִבְּן לֹא יִנְתֵּן לְכֶם' (שמות ה, יח) - אם תבן לא היו נותנים להם חנם, דגים היו נותנים להם חנם? והוא אומר חנם? חנם מן המצות².

שיטת הרמב"ן

לעומת רש"י, הרמב"ן מלמד זכות כלפי מקור טענותיהם וכן מוצא נקודות אמת בפירוט הטענות. בביאור לשון מתאוננים אומר:

מלשון "מה יתאונן אדם הי גבר על חטאיו" (איכה ג, ט), שהוא לשון כואב ומצטער על עצמו, וכן "בן אוני" (בראשית לה, יח), בן צערי.

הרמב"ן מסביר את סיבת צערם, ומצביע על קושי מנטלי שקיים דווקא בתחילת המסע, הגורר כאב וקושי:

כי כאשר נתרחקו מהר סיני שהיה קרוב לישוב, ובאו בתוך המדבר הגדול והנורא במסע הראשון, היו מצטערים בעצמם, לאמר: מה נעשה? ואיך נחיה במדבר הזה? ומה נאכל? ומה נשתה? ואיך נסבול העמל והענוי? ומתי נצא ממנו?

ואמר "כמתאננים", כי היו מדברים במר נפשם כאשר יעשו הכואבים.

כמו כן, מוצא הרמב"ן נקודות אמת בפירוט הטענות, שבמדבר לא לכולם היה בשר (בשונה מהרגיל במקום ישוב)³ ושלא היתה להם דגה כלל. וכלפי הדגה, מבאר הרמב"ן שאכן היתה במצרים חינם⁴.

ואנו נשאל: אם צדקו בסיבת הטענות, ובפרוטן, מה אם כן היה חטאם?

עונה הרמב"ן:

והיה רע בעיני ה', שהיה להם ללכת אחריו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל טובה אשר נתן להם, והם היו כאנוסים ומוכרחין מתאוננים ומתרעמים על עינם.

על מנת להבין את החטא על פי הרמב"ן נעיין בטענות העם. הטענה מחולקת לשני פסוקים (ה-ו), הבה נתבונן בהם:

3 "מי יאכלנו בשר - כי לא היה לכל העם בשר לאכול בכל יום, אף על פי שאכלו ממנו פעמים רבות. והיה למקצתם מקנה ואכלו ממנו הגדולים, כמנהג המחנות ומקומות היוקר. אבל בדגים אמרו: 'זכרנו את ה'ה' (פסוק ה), כווכר הנשכחות, כי לא אכלו דגים מיום צאתם ממצרים ועד הנה'."

4 "אשר נאכל במצרים חנם - לפי פשוטו, כי היו הדייגים המצריים מעבידין אותן למשוך הדגים שנאחזים במצודה ובמכמורות, והיו נותנין להם מן הדגים כמנהג כל פורשי מכמורת. והקשואים האבטיחים והחציר והבצלים והשומים במצרים הרבה מאד, כי היא כגן הירק, וכאשר היו חופרין להן בנגות ובכל עבודה בשדה היו אוכלין מן הירקות'."

זכרנו את ה'ה'ה אשר נאכל במצרים חנם, את הקשואים ואת האבטיחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים. ועתה נפשנו יבשה, אין כל בלתי אל המן עינינו.

הפסוקים מהווים שתי צלעות מנוגדות לגמרי - בפסוק ה מתארים בני ישראל את העבר, ובפסוק ו מתארים את ההווה. החוויה שמתוארת בפסוק ה היא אחת פשוטה - במצרים הכל היה טוב! ומבטאים זאת בשימוש רב ב'את', הריבוי, ובהדגשת החינם. לעומת זאת בפסוק ו, בתיאור ההווה, החוויה היא שהכל רע - בניגוד לריבוי שהיה בעבר מציינים שכעת "בלתי אל המן עינינו"⁵, יש רק סוג אחד של אוכל, וכן בהשמטתם את העובדה שבהווה מקבלים את המן חינם.

יש לשים לב לנקודה נוספת, העם בדבריהם משמיטים לגמרי את העתיד. וזה גורם לייאוש מהמצב הנוכחי, לעצבות ולתחושת צער עמוק אשר משתלטת עליהם עד כדי כבי. הם מרגישים עצמם כאווננים.

זמן:	פסוק ה		פסוק ו
	עבר	הווה	עתיד
חוויות:	הכל טוב!	הכל רע!	לא קיים!
ביטוי התחושה:	חינם, ואת, ואת	משמיטים חנם, בלתי אל המן	

כניגוד, נתבונן בדברי משה ליתרו בסוף פרק י (כט-לב) וניווכח כיצד חש מי שמשלב בדבריו ובמבטו את העתיד ואת החזון:

ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה: נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אתו אֶתְּן לָכֶם, לָכֵּה אֶתְּנוּ וְהִטְבְּנוּ לָךְ, כִּי ה' דִּבֶּר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל... וְהִיָּה כִּי תִלְךָ עִמָּנוּ, וְהִיָּה הַטוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יִיטִיב ה' עִמָּנוּ, וְהִטְבְּנוּ לָךְ.

לסיכום, כעת מובנים לנו דברי הרמב"ן, החטא היה בחוסר השמחה שביטאו בדבריהם. על אף שלפי הרמב"ן הקושי מובן, ואפילו תיאור העבר אמיתי - חטא הוא, כיוון שבטענותיהם מחדדים ומדגישים את רוע ההווה תוך התעלמות בוטה מהטוב שיש בו, וחיודוד טוב העבר תוך התעלמות קיצונית כלפי הרע שהיה בו.

5 ומבאר רבי אברהם אבן עזרא, שאף זאת אמרו לרעה: "עינינו - כי מן השמים ירד". זאת אומרת שאין להם בחוץ כלכלי, משום שכל יום ופרנסתו לבדה, מבלי יכולת לאגור ולשמור.

מאסתם את ה'

כאשר נעבור ונתבונן בתשובת ה' אל עם ישראל, נוכל למצוא שמתואר שם חטא אחר. בפסוק כ אומר משה לעם:

עד חדש ימים, עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא, יען פי מאסתם את ה' אשר בקרבכם, נתבכו לפניו לאמור: למה זה יצאנו ממצרים.

מאיסת ה' היא המודגשת כאן, האם זהו חטא שלישי? נראה שהעמקה בחטא זה יכולה לעזור לנו להבין מה מקור החטאים שראינו לעיל, ואולי אפילו לראות שכל החטאים עניינם אחד.

הפסוק מקשר את המאיסה בה' לדברי העם כלפי טוב מצרים. ורואה בכך רמז לרצונם לשוב מצרימה. אולם מאיסת ה' נמצאת כבר קודם, בסוף פרק י, בפסוק לג נאמר: "ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים, וארון ברית ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה". יש קושי בתחילתו של הפסוק, מי נסע ראשון? בני ישראל או ארון ברית ה'? נבאר את שאלתנו - בתחילת הפסוק נאמר שבני ישראל נסעו, ולפתע הפסוק חוזר ומדגיש שארון ברית ה' נסע לפניהם. אם הארון לפניהם, אזי הארון נסע והם אחריה, ולא להיפך!

הרמב"ן (שם) מביא מדרש המשיב על שאלה זו:

אבל ענין המדרש הזה מצאו אותו באגדה, שנסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר, אמרו: 'שמא ירבה ויתן לנו מצות'. וזהו 'ויסעו מהר ה'...', שהיה מחשבתם להסיע עצמן משם מפני שהוא הר ה'.

פיזית ארון ה' הלך לפני העם, אולם נפשית העם הלך בראש כי חפצו היה לנסוע במהרה. לכן הפסוק מדגיש שהם נסעו קודם. יש בבריחה זו ירידה רוחנית, וממילא נוצר בנפשם חלל גדול שהתמלא בחטא התאווה, כפי שמתאר זאת המהרש"א בחידושי אגדות (שבת קטז ע"א):

דרשו שנסעו מאחרי ה' כתינוק הבורח מבית הספר לבטל מדברי תורה, כי מנסיעתם מהר סיני שהיה בית המדרש שלהם - נעשו בתי כנסיות של עמי הארץ לילך אחרי תאות לבם. דמראש חודש סיון בשנה ראשונה שבאו לסיני עד כ' אייר בשנה שנייה היו בבית הספר ולא חטאו עד אחר כך שחטאו מיד במתאוננים ושלוח מרגלים וכל השאר.

עתה נבין את התהליך שקרה לעם ישראל - בתחילה ברחו מלפני ה' במהרה, מתורתו ומצוותיו; לפי רש"י זה הביאם כבר בחניה הראשונה לחפש עלילה, ובעצם לשקר שקרים גדולים על מנת לפרוק עול. ועל פי הרמב"ן עצם הבריחה הביאה

ומעל לכל, נוטלים מעצמם את החזון והמבט הכולל של המהלך בו הם מצויים.

בשלב זה ראוי להזכר בדברי הנביא ירמיה: "כֹּה אָמַר ה': זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֵּת כְּלוּלֹתֶיךָ, לְכַתֵּף אַחֲרֵי בְמִדְבַּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה" (ירמיה ב, ב), אם יחשבו על התהליך העצום בו הם נמצאים - הרי ישמחו שמחה גדולה, והם מתעלמים מכך.

קברות התאווה

בהמשך אנו מוצאים שהחטא היה ברוב תאוותם - רואים זאת בעונש ובעיתוי שבו הוא מגיע:

הַבְּשׂוֹר עוֹדְנֵנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרָם יִכְרַת, וְאָף ה' חָרָה בְּעַם וַיִּף ה' בְּעַם מִכָּה רַבָּה מְאֹד (שם, לג).

ובפסוק שלאחר מכן נקרא המקום על שם החטא שחטאו בו:

וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמְּקוֹם הַהוּא קְבֵרוֹת הַתְּאֻוָּה, כִּי שָׁם קָבְרוּ אֶת הָעַם הַמִּתְאַוִּיִּם (שם, לד).

לפנינו עומד כעת חטא אחר מזה שהזכירו רש"י ורמב"ן עד כה. כדי לתאר את גודל תאוותם מציינת התורה כמה אסף הממעט שבמתאוויים:

וַיִּקֶם הָעַם כֹּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה וְכָל יוֹם הַמַּחֲרָת, וַיֹּאסְפוּ אֶת הַשָּׁלוּ - הַמִּמְעִיט אֶסֶף עֲשָׂרָה חֲמֵרִים" (שם, לב).

"חומר" במידות התורה הוא הקרוי אצל חז"ל "כור". להמחשת העניין, נציין שבמידות ימינו כל כור הוא 250 ק"ג. אם נכפיל בעשר, שהרי כל אחד אסף עשרה חומרים, נמצא שהמעט אסף תוך יממה קרוב ל-2,500 ק"ג⁶, שהם כמעט 2.5 טון! אם כן, מצאנו עד כה שני חטאים - החטא הראשון נמצא בטענות, מגמתן (רש"י, ביקשו עלילה) וצורתן (רמב"ן, היה להם לשמוח). ומאידך, את עניין התאווה העצומה שנתאוו לה.

6 נמצא זאת באמצעות כאסק"ב - יגוד"ו:

ביצה היא 56 גרם. $56 \times 10 \times 3 \times 4 \times 6 = 241,920$ גרם, שהם 241.92 קילו. אם כן, עשרה חומרים הם 2,419.2 קילו. (הערות העורך: החישוב כמובן לא מדויק, כשהוא מתבסס על משקלו של כוית, שהוא במקור יחידת נפח, וערכו המובא כאן מוערך ומעוגל.)

אותם לפריקת החזון (העתיד), ואימוץ הסתכלות קטנה וצרה אשר העמיקה אצלם את היאוש והבכי ממצבם הנוכחי, תוך עיוות העבר והצגתו כטוב מוחלט. בו בעת, החלל הרוחני הגדול של פריקת עול המצוות ונטישת החזון הביא את התאוה הגדולה והעצומה. ניתן לראות את התאוה כסימן לחוסר שחסרו בבריחתם מלפני ה'.

על ידי כך נבין את הסיפור המרתק שמסופר במסכת תמיד (לב ע"ב), אודות מסעו של אלכסנדר מוקדון בחזרה מאפריקה לביתו:

כי שקיל ואתי, יתיב אדהוא מעיינא. קא אכיל נהמא, הוו בידיה גולדני דמלחא [דגים מלוחים], בהדי דמחוורי להו [כאשר שטפם במי המעיין] - נפל בהו ריחא. אמר: שמע מינה: האי עינא מגן ערן אתי. איכא דאמרי: שקל מהנהו מיא טרא באפיה [שטף את פניו]. איכא דאמרי: אידלי כוליה, עד דמטא לפתחא דגן ערן, רמא קלא: פתחו לי בבא! אמרו ליה: "זָה הַשְּׁעַר לְהַ צְדִיקִים יְבֹאוּ בו" (תהילים קיח, כ). אמר להון: אנא נמי מלכא אנא, מיחשב חשיבנא, הבו לי מידי! יהבו ליה גולגלתא חדא [גלגל עין של אדם], אתייה תקליה לכוליה דהבא וכספא דידיה בהדיה - לא הוה מתקליה. אמר להון לרבנן: מאי האי? אמרי: גולגלתא דעינא דבישרא ודמא - דלא קא שבע. אמר להו: ממאי דהכי הווא? שקלי קלילי עפרא וכסייה - לאלתר תקלא, דכתיב: "שָׂאוּל וְאַבְדָה לֹא תִשָּׁבַעְנָה [וְעֵינֵי הָאָדָם לֹא תִשָּׁבַעְנָה]" (משלי כו, כ).

מה מקבל אלכסנדר מוקדון מגן ערן, מהמקום של השאיפות הרוחניות, של הרצון, אשר מתהלכים בו ולא עומדים? מביאים לו עין, עין של בשר. וחכמים מבארים למלך אלכסנדר, אשר כל העולם הגשמי תחת ידיו, שעין זו היא סמל התאוה שאין לה סוף. הרי גם אלכסנדר מוקדון, עם כל עושרו, ישמח להכפילו ולשלשו, אם רק יוכל - מה שמלמד שאין לתאוה סיפוק אמיתי במילוויה הגשמי, אלא מקורה בעולם הרוחני, עולם השאיפות והכיסופים⁸.

ובכך תובן קברה של התאוה - קברה הוא במילוויה עד תום - "עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאִפְכֶם וְהָיָה לְכֶם לְזָרָא" (במדבר יא, כ). אותו האף אשר מסמל את המעמד הרוחני, "בַּל אֲשֶׁר נְשָׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאִפּוֹ" (בראשית ז, כב), התמלא והתפטם עד תום בגשמיות גסה. מילאה היא במילוי של שקר את כל רצונו ושאיפתו, אשר הם נקודת החיים שבנשמתו, וכיבתה אותם בהעמקת ובהעצמת החיסרון. וזה אשר בסופו של דבר מביא למיתתם - "הַבֶּשֶׂר עוֹדְנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרָם יִכְרַת, וְאָף ה' חָרָה בָּעַם וַיָּף ה' בָּעַם מִכָּה רַבָּה מְאֹד".

משום כך נבין מדוע פעמים רבות דוקא כאשר אנשים מגיעים לרום מעלתם בגשמיות, הם מרגישים את החוסר והחלל הגדול הרוחני, וחשים שנפש לא תימלא על ידי גשמיות.

על כן, צריכים אנו להתחזק בעניין ראיית הטוב והשמחה בה' מלכנו, בנשיאת החזון על אף הקשיים וחבלי הגאולה שה' יציל עמו מהם, ובהעצמת הרצון הרוחני ומילוי בקדושה - לא נתאוה להנאת הרגע. "כִּי ה' דָּבָר טוֹב עַל יִשְׂרָאֵל" (במדבר י, כט).

7 לפי הראב"ד והרא"ש (רש"י פירש "נתנו לו ראש גולגלת").

8 בחסידות למדו שכסף וכיסופים שרשם אחד: "אַרְבַּע מֵאוֹת שְׁקֵל כֶּסֶף" וכו' (בראשית כג, טו), כמבאר בזהר הקדוש, דכסופין דיקא. כי אז יוכו לצמאון ולכסופין אמתיים להשם יתברך, שזהו עקר התענוג של עולם הבא, שיזכו בכל פעם לרוות צמאונם" (שיחות הר"ן, רנט). וזה לעומת זה עשה, שהרי מצד אחד, בכסף יכול למלאות את תאוות הקודש שלו, כפי שנאמר במעשר שני: "וְנִתְּתָה הַכֶּסֶף כְּבַל אֲשֶׁר תִּאָּוֶה נַפְשְׁךָ, בְּבָקָר וּבְצֹאן וּבְיֵינִין וּבְשֹׂכֵר וּבְכָל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נַפְשְׁךָ; וְאָכַלְתָּ שֶׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׂמְחָתָה אִתָּה וּבֵיתְךָ" (דברים יד, כח). ומאידך, יכול לפול במילוי גשמי וחיצוני את מאוויו הפנימיים, ובשקר זה ליפול עור ועוד.

